

Nr 168.

Av herr **Lindman m. fl.**, om skrivelse till Kungl. Maj:t
angående viss befogenhet för länsstyrelsen att besluta
i fråga om utbetalande till skoldistrikt av statsbidrag
till skolväsendet.

Under de senaste åren har de svenska kommunernas ekonomiska ställning blivit mycket brydsam till följd av alltjämt stegrade utgifter — ej minst genom de ökade och fordrande förvaltningsutgifter som statsmyndigheterna ålagt och ålägga kommunerna att fullgöra — vilket nogsamnt framgår av den officiella statistikens belysande siffror.

Den kommunala statistiken omfattar hittills åren 1874—1917. I runda tal utgjorde lands- och stadskommunernas utgifter år 1874 endast 35 miljoner kronor men år 1917 378 miljoner kronor och hade alltså under tiden blivit mer än tiodubblade. År 1911 voro dessa utgifter ännu icke 200 miljoner kronor, men då de redan 1917 utgjorde 378 miljoner kronor, kan man tryggt antaga, att de nu överstiga 400 miljoner kronor och hava således endast under sista årtiondet mer än fördubblats. Härtill komma landstingens utgifter, som 1874 endast utgjorde 1,6 miljoner kronor men 1917 nära 31 miljoner kronor eller närmare 20 gånger mer. Och på samma gång hava primär- och länskommuners skulder ökats från 50 miljoner kronor till ej mindre än 854 miljoner kronor.

Om man ser på vilka avdelningar i de kommunala utgiftsbudgeterna ökningarna huvudsakligen tillkommit, så är det på de tre posterna: folkskola, fattigvård och allmänna byggnader. År 1874 uppgingo icke de kommunala utgifterna för folk- och småskolor till 6 miljoner kronor, men år 1917 till nära 64 miljoner kronor med en ökning endast under senare decenniet av över 30 miljoner kronor. Utgifterna för fattigvården hava ökats från 6

till 40 miljoner kronor samt för allmänna byggnader m. m. från 9 till 139 miljoner kronor.

Och även om penningvärdets fall inverkat på senaste årens utgifter, är dock utgiftsökningen högst betydande och har haft till följd väsentligt ökade kommunalskatter. År 1874 utgjorde dessa i hela riket icke 17 miljoner kronor, men 1917 154 miljoner kronor. Och summan av landstingsskatt för hela riket, som 1874 ej var mer än 322,000 kronor, hade till år 1917 blivit 64 gånger större eller nära 21 miljoner kronor.

Om det dock hittills varit möjligt för kommunerna att bära sådana skattebördor, har det berott på, att den bevillningstaxerade inkomsten, var- efter kommunalutskylderna utgå, även avsevärt stigit, dock ingalunda i samma grad som utskylderna. Men då nu denna inkomst av de stora skatte- källorna industri och näringar så betydligt nedgått och till följd av arbets- lösheten skatterestantierna redan för i år torde i allmänhet komma att uppgå till 20 à 25 procent av utdebiterad kommunalskatt, inses vilka svårigheter de kommunala myndigheterna få att täcka de kommunala utgifterna, i synnerhet som dessa i många fall icke kunna minskas, t. ex. ränta och amortering å lån, ordinarie löner åt befattningshavande, underhåll och vård av kommunala byggnader och anstalter m. m. och även med statens mellan- komst bliva med all säkerhet utgifterna för fattigvård och arbetslöshet vida större än förut.

Därför blir det ett nödtvång för kommunerna, att så länge depressions- tiden varar inskränka alla utgifter, där det är möjligt, och framför allt icke bevilja anslag till nya ändamål utan att det är absolut nödvändigt. Och insikten därom har nog överallt trängt igenom, så långt kommunerna äga att själva besluta.

Men dess värre kunna dryga utgifter, med ty åtföljande betydligt ökade kommunalskatter, åläggas kommunerna utan deras medverkan. Detta är i synnerhet fallet i fråga om folkskoleväsendets ordnande och den där- med sammanhängande rätten att erhålla statsbidrag till lärarpersonalens avlönande. Och dessa missförhållanden, om de ej bliva rättade, kunna komma att verka ödesdigert ej blott under nuvarande depressionstid utan även, sedan förväntade bättre tider kommit.

Riksdagen bestämde som bekant år 1918 vissa grunder för ovannämnda statsbidrags utbetalande och medgav tillika Kungl. Maj:t rätt att i fråga om tillämpningen av angivna grunder utfärda de närmare föreskrifter, som i detta avseende kunde finnas erforderliga. Men då Kungl. Maj:t den 16

september 1918 utfärdade kungörelse angående avlöning till lärare vid folk- och småskolor samt statsbidrag till sådan avlöning, hade därtill fogats ej blott föreskrift rörande tillämpning av riksdagens beslut utan under § 18 a), c) och f) vissa ytterligare villkor, av vilka de under a) och c) äro av följande lydelse: a) att skolan är anordnad i enlighet med gällande föreskrifter; c) att skoldistriktet för undervisningen tillhandahåller lämpliga lokaler samt ändamålsenliga skolmöbler och erforderlig undervisningsmateriel; vilka bestämmelser kvarstå även efter utfärdandet av kungl. kungörelse i samma ärende av den 28/10 1921.

Härigenom torde kunna anses fastslaget, att såsom villkor för erhållande av statsbidrag skola gälla ej blott av riksdagen angivna villkor utan därutöver jämväl andra, som kunna i administrativ väg föreskrivas.

Den som närmast har att pröva, huruvida villkoren för att få statsbidrag äro uppfyllda, är vederbörande folkskoleinspektör, till vilken rekvisitioner på statsbidrag skola ingivas för att med hans tillstyrkande eller avstyrkande insändas till länsstyrelsen (eller statskontoret). Om inspektören anser, att icke tillräckligt antal skolor enligt den typ, han anser lämplig, inrättats och att därför behövliga skolhus och lärarbostäder icke blivit byggda eller att förutvarande lokaler i något avseende icke äro lämpliga eller att skolmöblerna icke äro ändamålsenliga eller att erforderlig undervisningsmateriel icke finnes, torde han i de flesta fall anse sig böra avstyrka rekvisitionen, och om länsstyrelsen då icke utanordnar statsbidraget, får skoldistriktet självt gälta de 9/10 av lärarlönerna, som annars utgå av statsmedel. Endast av nåd kan sedan möjligen på ansökan hos Kungl. Maj:t utanordning av statsbidraget få ske.

Även om folkskoleinspektörerna i allmänhet på senaste tiden iakttagit mera återhållsamhet i fråga om påyrkande av skoländringar, som kräva ekonomiska uppoffringar från skoldistriktens sida och skolöverstyrelsen (enligt skrivelse till andra kammarens första tillfälliga utskott 1921, utlåtandet nr 8) anbefallt inspektörerna "att därutinnan iakttaga nödig varsamhet", så framgick av de upplysningar, som lämnades under diskussionen i andra kammaren om samma utskotts utlåtande nr 3, att på många håll inspektörerna framställt yrkanden, vilkas uppfyllande skulle bereda kommunerna — särskilt de många småkommuner, som finnas i vårt land — nästan oöverkomliga svårigheter, i synnerhet som på senaste tiden lån äro svåra att erhålla, och Kungl. Maj:t genom cirkulärskrivelse den 26/11 1920 till länsstyrelserna, skolöverstyrelsen m. fl. meddelat, att för närmaste framtiden Kungl. Maj:ts tillstånd för att upptaga kommunala lån "meddelas endast

där det finnes vara behörigen styrkt, att särskilda förhållanden föreligga, vilka icke medgiva uppskov ens på kortare tid”.

Men även om härigenom för närmaste tiden sättes en gräns för alltför vittgående krav på kommunernas ekonomi, är det dock under alla förhållanden orimligt att åt dessa statens tjänstemän på administrativ väg förlänats en sådan makt att bestämma över kommunernas utgifter och motsvarande utskyl-der. Det är ett starkt ingrepp i den kommunala självstyrelse, som man genom 1862 års kommunalförordning avsåg att återupprätta, och strider tydligt mot det bekanta stadgandet i § 57 regeringsformen, som i anslutning härtill infördes 1866, att menigheters och kommuners beskattningsrätt endast kan utövas enligt av Konungen och riksdagen gemensamt stiftade kommunallagar.

Uti en mycket uppmärksammat artikel i ”Svenska stadsförbundets tidskrift” nr 6 1921 yttrar härom förbundets andre sekreterare Sten Grönvall:

”Över huvud taget synes vederbörande myndigheter icke hava i tillbörlig grad beaktat, att frågan om skolväsendets ordnande är icke enbart en fråga, som kan avgöras i administrativ ordning, utan också en ekonomisk fråga, som berör kommunernas rätt att själva besluta sina utgifter och sina utdebiteringar, och som måste lösas genom lagstiftning, som det tillkommer riksdagen och Kungl. Maj:t att gemensamt meddela. Det måste också framstå som orimligt, att genom ett föreläggande från administrativ myndighet beträffande folkskoleväsendets ordnande dessa ofta nog oerhört tyngande utgifter och skattebördor skola kunna åläggas en kommuns skattedragare, då i statsförfattningen så starka garantier skapats för att även de minsta utgifter, det minsta skattetryck skall beslutas av riksdagen allena eller av kommun i enlighet med av riksdagen noggrant utstakade gränser, men däremot ej stå administrativ myndighet öppet att vidtaga åtgärder, som i sig innebära beskattning.

Om det skall inrättas en lärartjänst vid ett allmänt läroverk, då måste denna fråga hänskjutas till riksdagen men frågor om inrättande av en ny folkskola, som medför *dels* för statsverket kanske väsentligt större utgifter än inrättandet av lärartjänsten vid det allmänna läroverket, *dels ock* för respektive kommun bördor av ovan antydd omfattning, sådana frågor avgöras faktiskt dagligdags av administrativa myndigheter.”

Att nu avpressa kommunerna åtaganden av för framtiden gällande kommunala skattebördor är även så mycket mindre lämpligt, som den kommunala beskattningen för närvarande är provisorisk och man ej vet, huru den om ett par år kommer att ordnas. Och icke heller har ännu lett till någon

påföljd riksdagens skrivelse år 1920 till Kungl. Maj:t med begäran om utredning angående statsbidrag till uppförande av folkskolebyggnader, varför kommunerna nu ofta hava de drygaste utgifterna.

Fastän i vår framställning vissa missförhållanden i det kommunala skolväsendet och den statliga inspektionen över detsamma blivit belysta, må uttryckligen betonas, att härmed ingalunda avses att på något sätt komma folkbildningen och dess plikttrogna tjänare till livs, såsom det kan heta vid obetydlig kritik på detta område. Tvärt om med helt och fullt erkännande av den stora betydelsen en sund och god folkuppfostran äger är det dock av synnerlig vikt, att den ordnas så, att den röner erkännande och tillslutning av dem, som ofta med stora uppoffringar hava att bekosta densamma. Å andra sidan är det icke vår mening att söka minska effektiviteten uti nödvändig kontroll på ifrågavarande område, utan vårt syfte är att denna kontroll uppdrages åt en myndighet, som dels står mera opartisk uti dessa ärenden och dels äger särskilda förutsättningar för att kunna bedöma distriktets ekonomiska bärkraft.

Ett steg i rätt riktning var det förtydligande som föreligger i kungl. kungörelsen av den 28/10 1921 angående statsbidrags utbetalande, enligt vilken länsstyrelsen (resp. statskontoret) har att företaga viss prövning av ansökningarna och inspektörernas utlåtanden däröver. Men ett ytterligare förtydligande torde i dessa avseenden vara av nöden, nämligen i den riktning att när folkskoleinspektören avstyrker statsbidrag, i det att han såsom villkor för beviljandet därutav uppställer införandet av anordningar, vilka medföra ökad beskattning för skoldistriktet, det tillkomme länsstyrelsen att från vederbörande skoldistrikt inhämta upplysningar om kommunens ekonomiska förhållanden och huru inspektörens yrkanden skulle verka på de kommunala utgifterna och på grund härav fatta beslut beträffande statsbidragets utbetalande.

På grund av det anförda hemställas,

att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa, att sådana åtgärder måtte vidtagas, att, i den händelse folkskoleinspektör avstyrker statsbidrag till ett skoldistrikt under fordran på införandet av sådana förändringar beträffande skolväsendet, vilka skulle i form av beskattning vålla distriktet kännbar kostnad, det tillkommer länsstyrelsen att efter prövning fatta beslut i frågan om statsbidragets utbetalande, sedan

från skoldistriktet inhämtats fullständiga uppgifter om distriktets ekonomi och uttaxeringen av kommunalutskylder.

Stockholm den 31 januari 1922.

<i>Arvid Lindman.</i>	<i>P. Nilsson</i> i Bonarp.	<i>P. M. Olsson.</i>
<i>Oscar N. Olsson.</i>	<i>L. L. Lorichs.</i>	<i>Ludwig Brännström.</i>
<i>N. E. Nilsson.</i>	<i>Emil Bengtsson.</i>	<i>Edvin Leffler.</i>
<i>O. Silfverschiöld.</i>	<i>C. O. Johanson.</i>	<i>H. Kinmanson.</i>
<i>Carl Arv. Andersson.</i>	<i>Adolf Wallerius.</i>	<i>Sven Persson.</i>
<i>Dan. Poppius.</i>	<i>Albert Johansson.</i>	<i>David Norman.</i>
<i>Erik Nylander.</i>	<i>Richard Hermelin.</i>	<i>E. Uddenberg</i> i Varberg.
<i>C. J. Öberg.</i>	<i>Per Pehrsson.</i>	<i>K. Bergström.</i>
<i>Nils Holmström.</i>	<i>O. A. Ernfors.</i>	<i>Ax. Sundling.</i>
<i>Bertha Wellin.</i>	<i>Arthur Gustafson,</i> Kasenberg.	<i>E. O. Magnusson.</i>
<i>J. Fjellman.</i>		<i>C. A. Björkman,</i> Långhem.